

Het gevaar van onze bewogenheid

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**24ste jaargang nummer 17
13 september 1969**

Hoofredacteur: C. Vogel

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen

Paulus Buyslaan 23, Amersfoort
Telefoon 03490-16474

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:

voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Casper Vogel: Het gevaar van onze bewogenheid
(pag. 1)

Prof. dr. R. Rijksen: Boete vaak beter dan vrijheids-
straf (pag. 3)

Dr. A. L. Constandse: Het probleem van de dood (3)
(pag. 4)

J. Kettelarij-van Brakell Buijs: Volkszangen uit
Indonesië (pag. 6)

HET is ons ingeboren: partij te kiezen voor de zwakkere. Het op te nemen voor wie bij een vechtpartij onder ligt. Voor de kleinste van twee ruziemakers. Voor de lijdende partij in een groot of klein conflict. Onze morele steun is daar waar de klappen het hardst aankomen. Onze daadwerkelijke steun krijgt hij die de meeste schade heeft geleden. Ook al ontbreekt ons de tijd of de mogelijkheid om na te gaan wiens schuld het is dat het tot een incident kwam.

Wie praat er over schuld als er geholpen moet worden. Het moet ophouden. Biafra, Israël. Er moet een eind aan komen. Daarom geven we miljoenen aan Biafra en kiezen we partij voor Israël. Het is genoeg. Het geweld, de doden, de verhongerende kinderen, honderden, duizenden per dag. Het moet ophouden. We moeten er iets aan doen en geven geld voor melk en voedsel.

Biafra is in onze ogen het slachtoffer van de afschuwelijke oorlog in Nigeria. Biafra moet geholpen worden. Gelukkig maar dat onze bewogenheid onze offervaardigheid helpt bepalen. Gelukkig maar dat er iets gedaan wordt om de allerergste nood te lenigen. Al is het verschrikkelijk te beseffen dat wat er gedaan wordt niet in verhouding staat tot wat er nodig is.

Maar onze bewogenheid herbergt een gevaar. Want ook menselijke hulpvaardigheid kan een politiek doel dienen. Ongemerkt dreigt het hulp bieden te veranderen in partij kiezen. En als wij dat zelf niet doen, dan wordt het vaak genoeg zo uitgelegd.

Terwijl de eigenlijke achtergronden van de burgeroorlog in Nigeria ons vrijwel onbekend zijn, gaat hulpvaardigheid – meestal onbewust – het karakter krijgen van sympathiseren. Het is maar goed dat er een golf van publiciteit is gekomen over de noodzaak van internationale hulp aan Biafra, maar het is merkwaardig dat er in dezelfde pers nauwelijks aandacht wordt geschonken aan de feitelijke achtergronden, die hebben geleid tot de even bloedige als hardnekkige strijd in de Nigeriaanse oostprovincie.

Hierdoor vooral dreigt de politieke stellingneming – voor zover dat tenminste gebeurt – bepaald te worden door gevoelsmatige argumenten, in plaats van interpretatie van feiten.

Het is goed dat wij uit een gevoel van menselijke solidariteit hulp bieden aan de lijdende partij, maar het is ongerechtvaardigd om daar een politieke keuze op te baseren, al

is het onbewust. Want zulke belangstelling verlicht misschien het lijden, maar verheft het conflict, en brengt dat vaak op grotere schaal.

ALS dat in Nigeria niet duidelijk is, dan is dat het zeker in het Midden-Oosten. De publieke opinie over de houding van Israël is in sterke mate vertroebeld door louter gevoelsmatige argumenten, die vooral betrekking hebben op de positie van de joden tegenover de hen omringende landen.

Het lot van de joden inzonderheid in de laatste wereldoorlog heeft hen in het Westen, en zeker in Nederland, een solidariteit bezorgd, die begrijpelijk en gerechtvaardigd is, maar feitelijk weinig te maken heeft met de eigenlijke oorzaken van het conflict. Het gaat immers in wezen niet om het bestaansrecht van joden maar om het bestaansrecht van een joodse staat. En het opvallendst daarbij is waarschijnlijk dat de gevoelsmatige steun vanuit Nederland slechts naar één van de lijdende partijen gaat. Uitgesproken sympathie voor de Palestijnse vluchtelingen, toch de kern van het probleem, behoort in ons land tot de uitzonderingen; uitzonderingen bovendien die in een verdacht daglicht staan.

DE brand in de Al Aqsa moskee in Jeruzalem, een der belangrijkste Islamitische heiligdommen, twee weken geleden, heeft bevestigd als meest recente voorbeeld hoe gevaarlijk het is, gevoelselementen inzet te laten worden in een politiek conflict. Het vuur van het Arabische fanatisme laaide gevaarlijk hoog op, terwijl de daad zelf begaan was door een fanatieke christelijke buitenstaander; een zinloos en door zijn gevolgen bijna rampzalig gebaar.

DE hulp die wij uit menselijk solidariteitsgevoel willen bieden moet terecht komen bij mensen en niet bij partijen. Het is oppassen geblazen dat zulke hulp niet wordt uitgelegd – door wie dan ook – als morele steun. Want het verschil daartussen is onopvallend, maar wie geen verschil máákt kan medeplichtig zijn aan een tragedie. Onze emoties en onze bewogenheid vormen geen basis om een conflict op te lossen. Daartoe lenen zich alleen feiten. Maar die te leren kennen kost meestal meer moeite dan het uitschrijven van een girobiljet.

C.V.

KRITISCH ALLERLEI

Ingeslapen

MISSCHIEN dat de Volkskrant over al dat gezeur over het slapen op de Amsterdamse Dam nog het mildste commentaar gaf, een visie die zoniet meer instemming, dan toch meer lezers behoeft; ook in Putten en Den Helder: 'Waar men een tolerante houding weet te vinden tegenover allerlei aansleepsels en bedreigingen van de maatschappij, daar schijnt het niet mogelijk tegenover het afwijkende, mogelijk ook profeterende gedrag van een groep jonge mensen. (...) Het is volstrekt onwaarschijnlijk om de slijtage van het monument als reden tot ingrijpen op te voeren. De kern van de zaak blijft de onverdraagzame houding van een publiek en een overheid die het niet bevatten kunnen dat er mensen zijn die anders willen slapen dan in een krakend ledikant. (...) Het is niet waar dat dit gedrag van jongeren niets te leren heeft over onze comfortabele maatschappij, het is ook niet waar dat zij een bedreiging vormen voor de toekomst, tenzij men die alleen voor de ingeslapenen van belang acht'.

Uitgeslapen

HET meest uitgeslapen was ongetwijfeld de reactie van een verbitterd kijkende dame in een Amsterdamse tram. Toen die over de Dam reed, merkte ze verontwaardigd op: 'En dat studeert óók nog maar van onze centen'. Ze bleek geheel in de geest van een haar onbekende medepassagier te denken, want vanachter een sigarenpeuk klonk het kort daarop dreigend: 'Ik heb het altijd al gezegd; een grote vijver eromheen, en daarvoor prikkeldraad'.

H. Johan

IN het julinumnummer van het maandtijdschrift Maatstaf staat het volgende gedicht van Willem Wilmink over Johan Cruyff. De titel: 'de h. johan'.

'Eens toen ik in floodlight voetballers een doelpunt zag spinnen zich bewegend als elfen over het gras, wist ik al dat uit deze hoek de verlosser op handen was. en zie: Johan Cruyff, de danser, de faun, de adelaar der dalen -

maar toen we zijn bergrede kwamen halen, had hij het over belasting betalen'.

Humanisme

IN Suriname is op 8 mei jl. de Hindoe Partij Suriname (HPS) opgericht. De voorzitter van de partij is de heer Shew Radhakishun, directeur van het radio-

station 'Radika'. De partij, aldus de proclamatie, vertegenwoordigt de grondtoon van ons volkskarakter, die zich onder invloed van de Hindostaanse immigratie gevormd heeft en sedert de jaren vijftig in een eigen aard tot openbaring is gekomen. De partij ziet zich dan ook bovenal gedragen door de geest van het Hindoeïsme en het Humanisme en het is haar overtuiging dat de zedelijke beginselen daarvan aan een zeer belangrijk deel van de Surinaamse samenleving ten grondslag liggen en dat zij deze behoren te blijven kenmerken in volkomen harmonie met andere geloofsovertuigingen. Bij het streven naar de vrijheden is de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, die 10 december 1948 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd aangenomen, richtsnoer. Hoewel hier sprake is van een politieke partij is de humanistische basis ervan mogelijkerwijze een uitgangspunt voor een universele humanistische filosofie en ethiek.

Sex

OVER seksualiteit in een communistische maatschappij handelt een maandelijkse publikatie van het Centrale Sowjet Comité. De publikatie stelt: 'Er zijn nieuwe morele criteria voor afwijzing en erkenning van de sex - de vraag is niet meer of sex binnen of buiten het huwelijk plaats vindt, maar of zij gebaseerd is op wederzijdse liefde'. Vervolgens wordt Lenin aangehaald ('communisme moet geen ascetisme brengen maar de vreugden van het leven') en gesteld: 'Een mentaliteit van onbehouwen drift naar winst maken in kapitalistische samenlevingen heeft daar een ruïneuze invloed op de relaties tussen man en vrouw'. Dat laatste kan waar zijn, maar voor hoevelen geldt dat?

Toegangsprijs

EEN student van de Tilburgse Katholieke Hogeschool ontving van het Bestuur der Inrichting de volgende brief: 'Hierbij herinner ik u aan mijn schrijven van 24 maart j.l. waarin ik u attendeerde op het feit dat u voor 1968/69 nog geen f 10,- hebt betaald voor de studentenparochie, terwijl aan u voor betaling van dit bedrag geen vrijstelling werd verleend. Om moeilijkheden bij uw inschrijving voor volgend jaar te vermijden, wil ik er bij u op aandringen, genoemd bedrag omgaand te storten op girorekening 1077496.' De Volkskrant tekende hierbij aan: 'Kennelijk is de weg naar de hemel niet zo eenvoudig in Tilburg. Zeker niet voor studenten. Zon-

der geld geen toegang. Voor werkelijke vrijstelling moet men schriftelijk ontheffing vragen, nee niet bij god de vader, maar bij het curatorium. Aardser kan het niet.'

Joden

EEN sociaal instituut in Rome, de Internationale Pro Deo Universiteit van Sociale Studies, heeft enkele honderden schoolboeken, die tussen 1940 en 1964 in Spanje en Italië zijn verschenen, geanalyseerd om na te gaan, in hoeverre die boekjes vooroordelen, gebaseerd op godsdienstige opvattingen, bevatten. Over de studie is een 225 pagina's tellend rapport verschenen: 'Godsdienst en Vooroordeel'. Een van de voornaamste conclusies uit het rapport is, dat de schoolboeken nog altijd een geest van vooroordeel jegens niet-katholieken, vooral tegen joden, ademen. Een voorbeeld uit een schoolboek: 'De vloek van God is op het joodse volk gevallen, waardoor het in 19 eeuwen over de hele wereld is verstrooid, ten prooi aan haat en wantrouwen, zonder land, zonder altaar, zonder priester.' De vier onderzoekers haalden uit de schoolboeken 576 negatieve passages over joden, protestanten, orthodoxen, mohammedanen, boeddhisten, hindoes, heidenen en andere groeperingen.

Lawaai

'ONDERVINDT u zelf wel eens echt hinder van geluiden of lawaai?' Deze vraag heeft het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en Marktonderzoek onlangs voorgelegd aan een selecte groep van 907 mannen en vrouwen in Nederland. 47% van de mannen antwoordde bevestigend; het percentage vrouwen dat hinder ondervond was iets kleiner, namelijk 43. Op de vraag naar de aard van de geluidshinder kwamen de volgende percentages uit de bus: transportlawaai (49%); 21% vliegtuigen; 17% bromfietsen; 11% gewoon verkeer.

Bijen

ALS u gelooft, dat we door de bijtjes en de bloempjes kunnen leren hoe het met de mensen gaat, is hier een leerzaam verhaaltje. Een van de drie bijen heeft het deze winter in Engeland niet kunnen redden en deze week gonsde er een vliegtuig met één miljoen bijen Engeland binnen om de korf weer wat op te vullen. Maar de bond van imkers wenst deze buitenlandse werkbijen te boycotten en heeft haar leden opdracht gegeven geen vreemde bijen in dienst te nemen. De reden: Britse bijen hebben een beter karakter en zijn beter bestand tegen het weer dan die buitenlandse bijen. De bond is ervan overtuigd, dat de bijen die deze winter zijn gestorven, bijen waren die gedegenereerd waren als gevolg van kruising met eerder geïmporteerde exemplaren uit het buitenland. Men zou haast denken, dat de Britse bijen blond zijn en blauwe ogen hebben. Maar uit een onderzoek is gebleken, dat ook Britse bijen een bruine huid hebben.

Filosoof

Vers

Door blauwe gaatjes valt uit beukebogen
Op dood blad spikk'ling van roodkop'ren
vlekken;
Als soms, schuivend, ze elkaar schimmig
bedekken,
Is 't, of ze levend uit zich zelf bewogen.

Ritselend komt een vlinder aangevlogen
En weifelt rond rondom de lichte plekken;
Hij zit; en nu zijn vleugels plat zich strekken,
Staart in de zon de pauwglans van vier oogen.

Stille magie sprenkelend op 't verleden,
Komt, uit onzichtbare oorsprong aangeleden,
Vreemd licht mijn schemering in vlammen
zetten.

De psyche van mijn ziel met jong geflonker
Waagt zich, weifelend blij, uit 't oude donker,
En vangt symmetrisch 't licht in vier coupletten.

JOHANNES ANDREAS DER MOUW
(Adwaita)
(Uit: Brahman I)

Boete vaak beter dan vrijheidsstraf

DE Minister van Justitie heeft in mei 1966 een commissie ingesteld om een onderzoek te doen naar de feitelijke toepassing van de geldboete en van advies te dienen over de vraag of, en zo ja in hoeverre de thans geldende maxima voor de geldboete-straf dienen te worden verhoogd en voorts om te adviseren over eventuele wijzigingen in de bepalingen betreffende het opleggen en tenuitvoerleggen van de geldboeten. Deze commissie, onder voorzitterschap van mr. F. M. van Westereuen van Meeteren, en na oktober 1967 van prof. mr. W. C. van Binsbergen, heeft in december 1968 een interim-rapport uitgebracht. Het lijkt mij toe dat de inhoud van dit rapport, gezien de uitgangspunten van de commissie en de voorgestelde wijzigingen in de regeling der geldboete ook buiten de wetenschappelijke wereld belangstelling verdient.

DE commissie gaat ervan uit dat de vermogenssancities getoetst moeten worden aan tweeërlei maatstaf, n.l. de doelmatigheid en de rechtvaardigheid. De doelmatigheid is afhankelijk van de mate waarin de vermogenssancities geschikt is om het doel van de strafrechtspleging te realiseren. Dit doel valt uiteen in twee delen. Het éne is de 'gedragsbeïnvloeding', d.w.z. een zodanige beïnvloeding van het gedrag van de burgers, dat bevordert wordt dat dit overeenkomstig de rechtsregels verloopt. Deze gedragsbeïnvloeding heeft zowel betrekking op de delinquent als op de anderen. Het tweede is de 'conflict-oplossing', d.w.z. het wegnemen of verminderen van de onrust en de onvrede die door het delict in de samenleving zijn ontstaan. De commissie verwerpt met nadruk de gedachte dat de gerechtigheid zelf, het uit rechtvaardigheids-overwegingen effenen van de rechtsinbreuk door leedtoevoeging, doel van de sanctie zou zijn. Zij meent dat het gerechtigheidsgehalte van de sanctie, een kwestie is van evenwicht tussen de belangen van de delinquent en de belangen van anderen.

DIT uitgangspunt heeft als consequentie dat de optimale sanctie tevens de minimale is, m.a.w. dat een sanctie pas dan doelmatig en rechtvaardig is wanneer de doeleinden van de strafrechtspleging, de gedragsbeïnvloeding en de conflictsoplossing, tegen de geringste 'offers' verwezenlijkt kunnen worden.

HIERVAN uitgaande vergelijkt de commissie de vermogensstraffen met de vrijheidsstraffen. De vergelijking valt uit ten ongunste van de vrijheidsstraf. Reeds lang was bekend dat bij de vrijheidsstraffen de negatieve randeffecten veelvuldig overwegen; dat de toepassing van onvoorwaardelijke vrijheidsstraf veelal een bijdrage van de delinquent tot het oplossen van door hem geschapen conflictsituaties in de weg staat, dat de zwaarte van de straf slechts een ondergeschikte rol speelt wanneer het erom gaat om anderen van het plegen van delicten te weerhouden, en dat tenslotte de vrijheidsstraf één van de meest dure strafvormen is die men kan bedenken.

Dit alles geldt in veel mindere mate voor de geldboete: negatieve randeffecten zijn hier veelal afwezig, de geldboete opent de mogelijkheid schadevergoeding te realiseren, de afschrikkende werking op derden is veel meer afhankelijk van het terecht moeten staan dan van de zwaarte van de sanctie, en de vermogensstraf is bij uitstek goedkoop.

NU kan men zeggen dat dit nevenverschijnselen zijn, die de kern van de zaak niet raken. In dit verband is belangrijk een rapport dat in 1964 te Straatsburg is uitgebracht voor de Council of Europe, door Roger Hood. Hij vat in dat rapport samen de resultaten van in Engeland en de Verenigde Staten uitgevoerd onderzoek en komt tot de conclusie dat globaal genomen de vermogensstraf effectiever blijkt te zijn dan de vrijheidsstraf. Dit geldt zowel t.a.v. eerstver-

oordeelden als t.a.v. recidivisten. Ook recente Zweedse en Amerikaanse onderzoeken wijzen in deze zelfde richting. De commissie streeft naar het terugdringen van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, zowel in frequentie als in duur. De ontwikkeling, die reeds geruime tijd zich in deze richting beweegt, wenst de commissie zoveel mogelijk te bevorderen, tot op het punt waarop de vrijheidsstraf nog slechts werkelijk *ultimum remedium* is. De geldboete zal de normale strafsoort moeten worden.

HET is goed dat de commissie deze uitgangspunten duidelijk heeft gesteld. Zij heeft getracht de mythe van de 'verdiende straf' te doorbreken. Wanneer men ervan uitgaat dat het strafrecht een structuur is die ervoor dient om te bevorderen dat de burgers zich gedragen overeenkomstig de rechtsregels, dan loopt men met deze mythe van de 'verdiende straf' onherroepelijk vast. Men kan er, om emotioneel geladen redenen, aan hechten; in de praktijk blijkt deze visie niet te functioneren. Anderzijds meen ik dat door de kort geformuleerde uitgangspunten van de commissie een stuk van de werkelijkheid door de vingers glipt.

Men kan zich afvragen in hoeverre de vermogensstraf kan bijdragen tot gedragsbeïnvloeding van de delinquent. Gedragsbeïnvloeding lijkt hier een te groot woord. In feite zal het niet meer kunnen zijn dan een soort dressuur, opgelegd door het besef dat men gedurende enige tijd over minder financiële middelen kan beschikken. Betreft men hierbij de gedragsbeïnvloeding van anderen dan de delinquent, de generale preventie, dan ligt het gevaar van 'een voorbeeld stellen' kort om de hoek. Daarom kan de rechtvaardigheid van een straf nooit alleen berusten op de doelmatigheid met het oog op de gedragsbeïnvloeding. Soortgelijke overwegingen gelden ook voor het tweede doel van de strafrechtspleging, de conflict-oplossing.

VOOR het oplossen van een conflict zijn er tenminste twee partijen nodig; niet alleen de delinquent, maar ook de samenleving. Alles draait hier om de vraag of de opvattingen in ons volk zover zijn ontwikkeld, dat zij de uitgangspunten van de commissie als juist kan aanvaarden. Het strafrecht is cultuur-gebonden, en wanneer bepaalde stellingen zich te ver verwijderen van de hier en nu geldende opvattingen over de straf, dan missen zij de noodzakelijke voedingsbodem om realiteit te worden. De beïnvloeding van de bevolking in constructieve zin, zoals de commissie kennelijk beoogt, is daarom van het grootste belang.

Ondanks deze enkele bespiegelingen blijf ik erbij, dat het nuttig en goed is dat de commissie haar uitgangspunten duidelijk heeft gesteld. De grootste verdienste ligt naar mijn mening in de poging de vicieuze cirkel te doorbreken waarin de opvattingen over het strafrecht en de toepassing daarvan gedurende vele tientallen jaren gevangen zijn gebleven.

PROF. DR. R. RIJSEN

IN het dorp, waar ik iedere zomervakantie loogde bij mijn grootouders, hadden ze twee politieagenten. Een echt politiebureau was er niet, want alle officiële zaken speelden zich af op het Gemeentehuis, waar een bordje tegen de gevel gespijkerd was: 'Behandel de dieren met zachtheid. Spaar de vogels.' Van de twee agenten herinner ik me het duidelijkst de ruggen, zoals ze langzaam naast elkaar door 't dorp beenden. Later heb ik me wel eens afgevraagd, waarom het er eigenlijk twee moesten zijn in een dorp, waar nooit iets gebeurde, maar dat was natuurlijk nodig voor als er eens iets te omsingelen viel of een booswicht op te brengen en dan, aan wie moet één enkele agent zijn agentenverhalen kwijt, als er niet een gewillig agentenoor in zijn nabijheid is om ernaar te luisteren. De ene agent was wat schraal, met een wat benig gezicht, de andere was een grote blonde bromsnor, die er goedig en niet in het minst angstaanjagend uitzag. Toch was ik, als vijf-, zesjarig kind als de dood voor ze. Daarom herinner ik me nu nog het duidelijkst hun ruggen, want hen van voren benaderen, durfde ik voor geen goud. Als ik die twee in de verte zag aankomen, schoot ik schielijk een zijstraat of een steeg in of in uiterste nood zelfs een slop tussen de huizen en als dat niet lukte, stak ik de straat over en passeerde met afgewend hoofd en neergeslagen ogen. Zo groot was mijn angst, dat ik me voornam me altijd te onthouden van ieder kwaad, opdat ik nooit met hen in aanraking zou komen. En waarom in 's hemelsnaam, want ik was een doodgevoel, keurig kind, maar bang zijn hoorde er nu eenmaal bij en de familie zorgde er wel voor, dat je niet zonder angsten door het leven ging. Was het niet voor de politie, dan was het wel voor Joosje Pek, die in de waterput zat en je naar beneden trok als je erin keek. Of voor weet ik wie, die in de sloot zat en je benen pakte of voor honden, die je levend verscheurden of voor enge dorpsgeken, die zulke griezelige geluiden uitstootten.

Op zo'n dorp viel je, als kind van de ene béverd in de andere. Een stadskind kent, geloof ik veel minder angsten. Ik zie het aan mijn eigen kinderen; onweer horen ze nauwelijks en de politie, ik heb de allergrootste moeite gehad om ze weg te houden bij rellen of vechtpartijen in de stad, omdat ze, zelfs volkomen onschuldig, zo een verdwaalde mep te pakken hebben. Daar snapt men ze niets van. Logisch overigens, voor een generatie, die opgegroeid is met de lieve liedjes van Benny Vreeden: 'De politie is mijn beste kameraad' en met het nooit aflatende 'Oom agent' van Henri Knap. Wat heb je nu voor kwaad te duchten van 'je ome' of 'je beste vriend'?

Toch kwam mijn oude beduchtheid weer boven, toen ik in juni van dit jaar opgebeld werd door een oom agent, die een van mijn dochters had gearresteerd bij het Monument op de Dam.

Bijzonder vriendelijk en vaderlijk gaf hij me de raad mijn kinderen daar weg te houden. Terrecht; al was het toen nog niet zo'n troep, als later. Wat ze gedaan had? Niets. Ze had even met een paar Franse jongens staan praten en was toen een paar meter naast het zebrapad overgestoken. En dat mocht niet. 'Anders ècht niet?' vroeg ik verbaasd en ook wel opgelucht.

'Nee, mevrouw, anders ècht niet.' Ik bedankte oom agent warm voor zijn goede zorgen voor het welzijn van ons gezin. Toch aardig van zo'n man om me te waarschuwen.

Verleden week kregen we een giro-kaart; of we maar eventjes een tientje wilden betalen, wegens een verkeersovertreiding van onze dochter in juni op de Dam!

Ja, van je beste vrienden moet je het maar hebben.

Het probleem van de dood(3)

Is de dood afschrikwekkend?

IN één van zijn tweegesprekken laat Schopenhauer vragen, of de dood afschrikwekkend zou kunnen zijn voor wie zich bewust is, dat hij niet anders is dan een *dromeloze slaap*? Zou iemand bang zijn, indien hij gaat slapen, omdat hij weet, dan tijdelijk bewusteloos te zijn? Neen immers. Indien hij nu *nimmer* ontwaken zou, zou dit dan de doodstoestand erger maken? Evenmin.

Het is derhalve niet het dood-zijn, doch het afscheid van het leven, het losscheuren van veel wat ons lief is, dat het sterven zwaarder kan maken. De redelijke mens echter berust in de onvermijdelijke (niet in de gewelddadige) dood, in het natuurfeit, dat de voorwaarde tot ons leven nu eenmaal is, dat het eindigt zoals het ontstaan is: beperkt in en door de tijd.

Wel afschrikwekkend echter moet men het leven achten, dat nooit eindigt. In een Spaanse Faust-opvatting van de dichter Espronceda, nu ongeveer een eeuw geleden geschreven, laat de Duivel, die de grijsaard verjongt en onsterfelijk maakt, waarschuwen: moge de vernieuwde mens zich nimmer beklagen, dat hij niet meer sterven kan, want de onsterfelijkheid zal een vloek blijken te zijn. Waarom? Omdat ze *doelloos* is. Het eeuwige heeft geen begin of einde, en kan derhalve naar niets streven, niets bereiken. Het leven, dat zo verloopt, eeuwig elke dag opnieuw te moeten doormaken, in doelloze herhaling, moet zinloos wezen. De zelfmoord, die nu soms als uitkomst gezocht wordt, kan dan niet baten. Toch is de zelfmoord er het bewijs voor, hoe weinig waarde *nu* reeds het leven kan hebben, zodanig dat de walging zelfs de wil tot leven vermag op te heffen. Het schoonste leven is dat hetwelk in zijn begrenzing zijn waarde heeft, dat genoten kan worden zolang de krachten ertoe aanwezig zijn. Voortbestaan over dat punt heen, is, aldus Nietzsche, een lastering van het leven.

De zin van de dood voor het leven

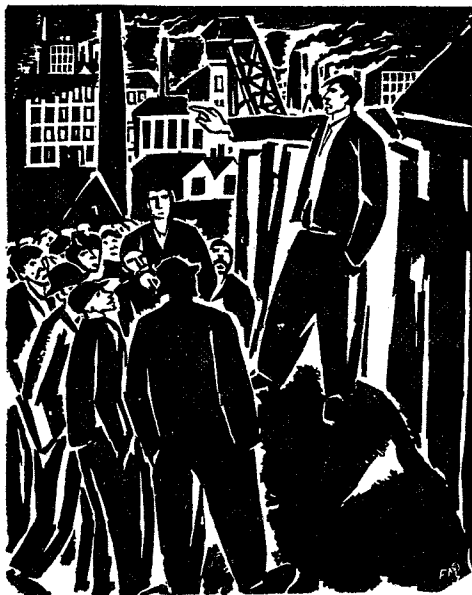
EN hier naderen wij dan tenslotte datgene, waar alles op aankomt: *dat het leven zonder de dood geen waarde zou hebben*. Wij ontkennen niet, dat het nu door maatschappelijke en andere factoren tot een hel kan worden gemaakt. Maar de *mogelijkheid* tot levensgeluk houdt het in... door het bestaan van de natuurlijke dood. In zijn dubbel-drama 'Keizer en Galileëer' heeft Ibsen de schim van Kaïn doen herrijzen, en als hem gevraagd wordt, welke vrucht zijn schuld heeft gedragen, luidt het antwoord 'De heerlijkste'. - Wat noemt gij de heerlijkste? - 'Het Leven'. - En des levens grond? - 'Dat is de dood'.

Mysterieuze taal. Doch waarheid. In zijn reeds genoemde studie over 'Oorlog en Dood' zegt Freud, dat iets in waarde stijgt, naarmate het bedreigd wordt, en dat het leven zijn zin ontleent aan het feit dat het eindigt en kort is. Elke spanning, elke inspanning vloeit hieruit voort, dat men iets bereiken wil, *vóór het te laat is*. Te laat... dat houdt in, dat iets naar zijn einde spoedt. Indien wij werkelijk overtuigd waren, dat elke dag eeuwig terugkeerde, dat elk uur een ontelbaar aantal keren *wéér* kwam, waartoe dan strijden, streven, energie aanwenden? Dan ware elke dag ons even onverschillig. Nu niet. Nu beseffen wij, dat de verloren stonde nooit weerkeert, het gegane jaar evenmin. Nu kunnen wij opwekken, juist wijl de roos snel verdort, te genieten van haar geur, omdat de dag henensnelt, hem te benutten voor het

geluk. 'Carpe diem', pluk de dag: dit is onze *eerste* gedachte, indien wij ons rekenschap geven van wat de dood voor het leven beduidt. De *tweede* overweging is, dat *niets zozeer bevrijdt als de gedachte aan de dood*. Wat in het kleingemaakte leven, zo vaak verknoeid, onmetelijk belangrijk kan lijken, ons hindert en kwelt, dat kan plotseling van alle betekenis worden beroofd, indien wij ons rekenschap geven van de ijdelheid en tijdelijkheid van al dit nietig bedrijf. Het peinen over de dood, zo opgevat, is inderdaad nadenken over het onbelangrijke van veel dat ons verontrust. Voor Montaigne was filosoferen: leren te sterven, steeds de dood verwachten en alles zien in zijn licht. Omdat het vooraf overpeinzen van de dood niet anders is dan het overdenken van de vrijheid. 'Wie de dood niet vreest, vreest niets. Er is geen kwaad meer in het leven, voor wie heeft begrepen, dat de dood geen kwaad is. Wie heeft geleerd te sterven, heeft afgeleerd dienstbaar te zijn', aldus de wijze humanist uit de zestiende eeuw.

'Scheidt van dit leven, zoals gij er binnengekomen zijt. Dezelfde overgang die gij maakte van de dood naar het leven - zonder hartstocht en schrik - gaat die weg terug van het leven naar de dood. Uw dood is een der onderdelen van de orde van het heelal. Een deel van het leven der wereld'. Laten wij ons bewust zijn, dat wij slechts ter wereld kwamen onder de voorwaarde te zullen sterven, dat we daarin allen gelijk zijn en dat zo ieder geslacht plaats maakt voor het volgende. Is het moeilijk, heen te gaan voor wie dit begrijpt? Neen, indien hij er slechts naar heeft gestreefd, zijn leven, toen het bloeien kon, tot waarde en inhoudsrijk te maken, dan zal hij de herfst aanvaarden en zegenend heengaan.

De dood geeft ons bestaan zijn waarde. Hij verlost van veel zielig gepleker, doordat hij de ijdelheid ervan in het licht stelt. Zou dan de mens, voor wie de dood het einde is, niet waarlijk streven naar een oprechte gemeenschap, naar een blijde samenleving, naar het heiligen van de weinige jaren die ons geschonken zijn om ze tot wederzijds geluk aan te wenden?

Frans Masereel

Juist wie de kortstondigheid des levens kent, juist *hij* moet strijden tegen de ontluistering en de verminking. Hij zal oorlog, armoede, onderlinge haat en karakterbederf afwijzen, omdat deze ons beroven van de kortstondige mogelijkheid die de natuur ons laat om gelukkig te zijn. En verre daarvan, dat de dood ons rampzalig zou maken, is het natuurfeit van het sterven een vermanend en gemeenzaam teken tot bezinning. Wie onzer heeft niet aan een sterfbed zichzelf verweten, dat hij veel meer voor de dode had kunnen betekenen, indien hij zich de nabijheid van diens dood maar bewust ware geweest? Of wie heeft niet plotseling de ijdelheid beseft van wat eerst zo gewichtig geleeke? In het woelen der driften en het woeden der hartstochten is er slechts één gedachte, die rust geeft en waardoor vele zorgen van ons afvallen. Onze levens zijn stromen, zegt Jorge Manrique, welke vloeien naar de zee, die de dood is. Indien *deze* ons kan doen bezinnen op de stralende waarde van de Levensdag, mogen we hem niet voorstellen als knekelige en afschrikwekkende verschijning, maar als een kostelijk geschenk der Natuur aan het Leven, zijn grond en diepe zin:

- O, goede Dood, die nu aan einders lacht, vruchtbare dood, levenwekkende dood, naar blanke vredes-oevers snelle boot, - wij hebben u verwekt door liefdes kracht.

Wij doen uw eenzaamheden bloeien rood van liefde, wij dekken met hare vacht uw ruige naaktheid toe; wij maken zacht van glans uw kosmisch oog, diepzinnig groot...

H. Roland Holst-Van der Schalk
A.L.C.

BISSCHOP IN OPSpraak

ALLE afdelingen van de carabinieri (gendarmes) in Italië hebben opdracht gekregen uit te zien naar Matthias Defregger, Duits staatsburger, en deze, wanneer hij de voet mocht zetten op Italiaanse bodem, ter beschikking te stellen van de justitie in Aquila om ondervraagd te worden over de feiten van Filetto, aldus de Volkskrant van 25 juli.

Matthias Defregger is de tot hulpbisshop van München gewijde Duitse ex-officier, die in 1944 bevel heeft gegeven tot het neerschieten van 17 Italianen, bij wijze van represaille. Tot nu toe heeft de zaak in Italië betrekkelijk weinig opschudding veroorzaakt, behalve dan in Filetto zelf, waar de herinnering aan de terechtstelling van 17 dorpsbewoners nog niet uitgestorven is en hier en daar een grote wrok heeft achtergelaten.

In Italië zou de vroegere Wehrmacht kapitein, die nu hulpbisshop van München is, nog altijd gerechtelijk vervolgd kunnen worden. Eventueel zou ook zijn uitlevering door de Italiaanse autoriteiten gevraagd kunnen worden. Maar vooralsnog schijnt dat niet in de bedoeling te liggen. De voormalige kapitein is door de rechtbank in München wegens verjaring van het misdrijf vrijgesproken.

Inmiddels heeft de pastoor van Filetto besloten alle parochianen bijeen te roepen en voor zover zij niet meer in Filetto wonen hen op te zoeken om hun voor te stellen iedere wrok op te geven tegen de hulpbisshop van München. Hij wil op die manier aantonen dat er in Filetto geen wraaklust bestaat. Maar niet alle bewoners van het dorp zijn het daarmee eens. De burgemeester is voornemens de zaak aan de orde te stellen in de gemeenteraad. Het was wel duidelijk, dat de Italiaanse en Duitse geestelijkheid samenwerkten om de zaak in de doofpot te stoppen!

Ontwikkelingsproblematiek en geboorteregeling

TERECHT wordt in het artikel 'Ogen open voor arme volken' (28 juni) opgemerkt, 'dat we in de minder ontwikkelde gebieden niets wezenlijks kunnen veranderen als de maatschappelijke verhoudingen er min of meer feodaal blijven'... Lange tijd heeft men gemeend, dat de achterstand van de ontwikkelingslanden uitsluitend een economisch probleem was, dat met economische middelen (financiële en ook technische hulp) opgelost zou kunnen worden. Later heeft men begrepen, dat in vele landen ook de politieke structuur veranderd zou moeten worden. Maar tegelijk werd het duidelijk dat evenzeer cultuur, religie, mentaliteit en vele tradities een struikelblok kunnen vormen voor de economische en sociale ontwikkeling. De bevolkings-explosie met zijn talloze economische consequenties zal in de katholieke landen een ernstig vraagstuk voor de komende decennia blijven, wanneer er geen verandering komt in de afwijzende houding van Rome ten aanzien van de geboortebeporing. Men vergist zich evenwel, wanneer men meent, dat deze problematiek alleen de katholieke landen raakt.

IN Azië zijn er vele regeringen, die geboorteregeling propageren, echter niet altijd met succes. In Ceylon kon men dank zij Zweedse voorlichting op het gebied van gezinsplanning enig succes boeken (zie hierover het Novib-orgaan 'Onze Wereld' (juni 1969). Het geboortecijfer van 34,5 per duizend in 1963 daalde tot 31,5 in 1967. Inmiddels groeit de bevolking van Ceylon toch nog tweemaal zo snel aan als de Nederlandse bevolking! Ook in Ceylon (evenals in andere ontwikkelingslanden) beschouwen velen kinderen nog als een soort sociale verzekering voor de oude dag. Zolang regeringen geen ouderdomsvoorzieningen invoeren (en hoe kan men deze in de arme landen financieren?) zal men deze opvatting blijven huldigen.

In verschillende Aziatische landen is een grote schaar kinderen een kwestie van sociaal prestige en geldt de kinderrijkdom bovendien als een bewijs voor de potentie van de man! Er is nog een ander probleem. In vele Aziatische staten treft men rivaliserende stammen en religies aan. Men denke aan de tegenstellingen tussen hindoes en moslims in India, tussen Singhalezen en Tamils op Ceylon. Iedere groep vreest, dat de andere door een hoog geboortecijfer op de duur een meerderheid zal gaan vormen of op zijn minst in macht zal toenemen. Vele islamieten wijzen (evenals de katholieken) op godsdienstige gronden de geboorteregeling af. De hindoes hebben minder bezwaren tegen geboortebeporing maar vrezen in bepaalde gebieden op de duur door de islamieten in getal overvleugeld te worden.

De boeddhisten hebben ook hun reserves tegen geboortebeporing, aangezien zij vrezen, dat bij een beperking van het aantal nakomelingen, de mogelijkheden voor de zielen van de thans levenden voor een wedergeboorte geringer worden! Het is een standpunt dat door vrome hindoes (eveneens aanhangers van de leer van de reïncarnatie) zal worden gedeeld.

DAN is er nog een probleem. Geboorteregeling is slechts mogelijk bij voldoende voorlichting. Maar bij vele Aziatische volken, van welk geloof of ras ook, wordt alles wat met seksualiteit en voortplanting te maken heeft, gezien als taboe, waarover men niet spreekt. Zoals gezegd is ook een bepaald ontwikkelingspeil nodig. Bo-

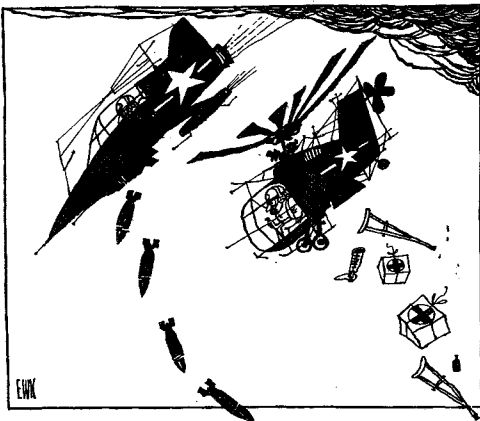
vendien zal men over voldoende deskundige krachten moeten beschikken, die in de duizenden afgelegen dorpen, vaak onder primitieve omstandigheden, voorlichting kunnen geven. (Hoe dit probleem in Pakistan is aangepakt beschrijft prof. J. D. Speckmann in 'Oost en West', oktober, 1968).

In Pakistan, India en Ceylon schuwt men ook het radicale middel van de sterilisatie niet. In Ceylon zijn echter jaarlijks slechts 4.000 à 5.000 personen bereid zich te laten steriliseren. In India schat men het aantal sterilisaties sedert 1956 op 5,5 miljoen. In India wordt sterilisatie beloond met een kleine transistorradio!

Vandaar de opmerking van een ingenieur in India: 'Onze toekomst berust op de man met de transistor!'

Uit deze feiten blijkt wel dat de economische en sociale ontwikkeling van achtergebleven landen vaak evenzeer een cultureel, religieus of geestelijk probleem is als een economisch. Het zijn soms eeuwenoude tradities, die de ernstigste belemmeringen vormen voor het werk van de ontwikkelingsdeskundigen. Dit mag uiteraard geen argument zijn tegen ontwikkelingshulp, maar wel een waarschuwing voor hen, die met uitsluitend economische middelen, zonder voldoende kennis van het culturele milieu en de historische, sociologische en geestelijke achtergronden, op korte termijn successen menen te kunnen boeken.

P. KRUG

Ewart Karlsson in Aftonbladet, Stockholm

'Er zijn 61.000 ton bommen in voorraad in Z.O.-Azië. De 50.000 ton bommen, uitgegoot in maart 1966, kunnen worden vergeleken met een gemiddelde van 48.000 ton, die in de tweede wereldoorlog boven Europa en Afrika werden uitgegoot en met een gemiddelde van 17.000 ton, uitgeworpen gedurende de 37 maanden van de Koreaanse oorlog'.

Aldus Mc Namarra, die dit verklaarde aan het 'Senate Foreign Relations Committee' op 20 april 1966.

Met 127.000 vierkante mijl en een totale bevolking van 25 miljoen, komt dit overeen met 5 ton bommen voor iedere vierkante mijl en 1 ton bommen voor iedere veertig personen. Aldus I. F. Stone's Weekly van 30 mei 1966.

BUITENLANDSE POLITIEK

BLIJKENS berichten o.a. in de N.R.C. en in De Tijd van 10 december 1968 is minister Luns op 9 december in zijn ambtswoning geïnterviewd door prof. Joos Florquin voor de Belgische t.v. In dit interview komen de volgende passages voor: Als r.k. ziet de minister de huidige ontwikkeling in de religieuze wereld niet zonder bezorgdheid aan. Hij heeft geen behoefte aan enige honderden pausen, die het allemaal beter weten. 'Als de paus gesproken heeft, is de zaak voor mij praktisch afgedaan.' Hij voelt er niets voor, zich op de stoel van de paus te zetten, hij heeft een volgzaam natuur.

DE vraag rijst: is deze minister ook ten aanzien van zijn buitenlandse politiek een gehoorzaam volgeling van de paus? Dat zou bedenkelijk zijn. Want de paus heeft bij zijn politiek het belang van zijn Kerk op het oog, niet het belang van Nederland of een ander bepaald land.

In recent verleden is herhaaldelijk gebleken, dat de pausen zich misrekend hadden. Blijkt dat, dan kunnen zij van politiek veranderen zonder zichzelf of Vaticaanstad te schaden. Maar anderen worden de dupe.

Een voorbeeld is de Vaticaanse houding tegenover Mussolini en Hitler.

Met Mussolini sloot de H. Stoel in 1929 de Lateraanse verdragen, waardoor de kerkelijke staat hersteld werd in de vorm van Vaticaanstad, opzettelijk zo klein mogelijk gehouden om buiten politieke verwickelingen en oorlogen te kunnen blijven. Mussolini, die er in die dagen uitzag als een goochelaar compleet met jaquet, hoge hoed en rollende ogen, verrichtte de grootste goocheltoer van zijn leven: de paus noemde hem 'de man van de voorzienigheid' en steunde hem weldra in de oorlog tegen Abessinïë. Maar toen Mussolini ten val was gekomen, kon de H. Stoel de houding aannemen, dat de Kerk altijd tegen het fascisme was geweest.

MET Hitler werd reeds in 1933 een concordaat gesloten, getekend door Pacelli (de latere Pius XII) en Von Papen. Hierdoor kreeg Hitler groot aanzien bij de r.k. Duitsers. In de zomer van 1940 meende de paus, dat Hitler onoverwinnelijk was. Pétain, Laval en koning Leopold van België zijn hiervan de dupe geworden. De pogingen van het Vaticaan om een compromisvrede met Hitler te bewerken, stuitten af op de onverzettelijkheid van Churchill. Maar De Valéra, die zich op het Vaticaan oriënteerde, werkte de Engelse politiek tegen. Hij noodzaakte bv. de Engelse koning, als althans in naam nog de uitvoerende macht van de Ierse Vrijstaat, de koning van Italië als keizer van Ethiopië te erkennen bij de aanstelling van een gezant.

NA de ondergang van Hitler veroordeelde de paus het nationaal-socialisme, maar de politiek van het Vaticaan had bijgedragen tot het aan de macht komen van deze beweging.

De pauselijke politiek is geen onfeilbaar kompas voor de buitenlandse politiek van Nederland. Het is te hopen, dat nooit een Nederlandse minister van buitenlandse zaken zal menen de paus in zijn politiek te moeten gehoorzamen.

(Protestants Nederland)

J. C. de Meyere

Volkszangen uit Indonesië

DE grootste dichter van Spanje is het Spaanse volk – aldus een uitspraak van de grote literair-historicus Menéndez y Pelayo, waarbij hij het onuitputtelijke reservoir der Spaanse volks-poëzie op het oog heeft. En, met een loutere wijziging der geografische aanduiding zou men dezelfde uitspraak op een gebied als Indonesië van toepassing kunnen verklaren. Immers, naast veel dors en conventioneels in de oudere Indonesische 'kunst-poëzie' en naast, op een enkele uitzondering na, het nogal eens ontbreken van een eigen Indonesisch geluid in de contemporaine produktie der huidige moderne dichters, vormt de tijdloze en vrijwel uitsluitend anonieme volkspoëzie der Indonesische eilanden-wereld een boeiend geheel van oorspronkelijke en uiterst vitale dichtgenres.

ALS zodanig drong het zich vaak aan ons op, als wij, met wetenschappelijke en geenszins literaire bedoelingen in de filologische vakliteratuur over Indonesië gedoken, plotseling geconfronteerd werden met vertalingen uit die zo rijke Indonesische volkspoëzie. En, dank zij het onvolprezen werk van generaties van zendelingen en missionarissen, van taal-ambtenaren en ethnologen, kunnen we in grote, en merendeels Nederlandse, wetenschappelijke vakbladen over Indonesië (waaronder er zijn, die reeds een eeuw of langer bestaan) en in talloze afzonderlijke publicaties herhaaldelijk op dit soort vertalingen stuiten. Hoewel in verreweg de meeste gevallen voor uitsluitend studiedoelinden tot stand gebracht, en als zodanig door de belanghebbenden in deze wetenschappelijke papierberg nog wel op te sporen, neemt dit niet weg, dat op deze wijze buiten het handjevol beoefenaars der Indonesische filologie en ethnologie deze materie voor de eventueel belangstellende buitenstaander verborgen moet blijven. Het heeft ons toegeschenen, dat dit vooral daarom te betreuren valt, omdat veel van deze door-gaans als 'primitief' aangeduide poëtische ontboezemingen, behalve voor hen voor wie ze een grote wetenschappelijke waarde kunnen vertegenwoordigen, ook voor de zuiver literair ingestelde leek een kennismaking alleszins zouden rechtvaardigen.

DE Batakse klaagzangen en Dajakse priesterliederen, de bezwerende litanieën en dodenklachten van Flores en Timor, de epische scheppingszangen van het eiland Nias, liefdeskwatrijnen uit Malakka en de Molukken, koppensnellerszangen der Alfoeren, lieflijke natuurgedichten van de Toradja's: vreemd en exotisch schijnen deze wilde bloeisel bij eerste beschouwing, doch reeds spoedig ontdekt het daarvoor gevoelige oog in de grilligheid van hun uiterlijke vorm die kern van algemene menselijkheid, welke deze geestelijke scheppingen van de Indonesische 'natuurmens' ook voor ons nuchtere westerlingen tot fonkelende juweeltjes van literaire schoonheid maken.

HET volgende fragment van een door ds. W. L. Steinhart op het eiland Nias ten westen van Sumatra opgetekend en vertaald klaaglied is de uiting van een collectief wanhoopsgevoel, dat in verband is te brengen met een pessimistische cultuurstemming, veroorzaakt door het allereersten binnendringen in de oude vertrouwde traditionele samenleving van het nieuwe en het langzaam wegvallen van de oude waarden.

NIAS

'Geheel verdraaid en omgekeerd is de aarde,
de adelstand is verarmd,
de adelstand leeft in armoede,
een ieder drijft rond als drijfhout.
De zoom van het uitspansel, aan beide kanten,
is omhoog gevlogen gelijk een vleermuis,
is voorbijgeschoten als de wervelwind.
De dorpspoort is ineengestort,
het dorpsplein staat vol mos.
Het is als met een binnenste buiten gekeerde
pinangnoot:
daar, waar de schil zit, bevind zich de kern.
Van elkaar vervreemd zijn de mensen.
De wereld is te oud, om als dansplaats te
dienen...'

FLORES

Van een van de eilanden in het verlengde van Java, het eiland Flores, stamt de volgende klaagzang. Zij is afkomstig uit de streek om de Ili Mandiri, een berg in het oostelijk deel van het eiland:

'Gij, die heengegaan zijt,
Waar zijt gij?
Ook wij levenden gaan heen:
Waarheen?
Uw ogen zullen geen licht meer zien,
Uw oren zullen niet meer horen,
wij levenden, wij zijn alleen in het dorp,
wij levenden, wij gaan alleen door het land.
Gij doden, die vroeger reeds van ons heen zijt
gegaan,
raapt stenen op en smijt ermee,
neemt aardklonters op en werpt ermee!
Wij nabestaanden,
wij zijn als een haan
die eenzaam op zijn stok zit,
wij zijn als een hond,
die ineengedoken vóór de kookplaats ligt.
Gij ligt dood terneer op de mat.
Ach, wee!
Gij begeeft u in de zielenboot
en zult over de zee varen,
en er is geen terugkeer!
Uw hand houdt het zeil,
gij vaart over zee –
Waar zijt ge heengegaan?
Waar zijt ge?'

TIMOR

De dood ligt bij de Timorezen in een sfeer van vrees en huivering. Ze is een angstaanjagende macht, een geest, meestal in de vogelgedaante van een 'noes' of 'finiklloe', een vogel met blauwe veren, waarvan de roep als een voorteken van doodsgevaar geldt.

Deze vrees voor die eeuwig loerende, onzichtbare geest doortrekt het hele dodenritueel en komt ook in het volgende fragment van een door ds. P. Middelkoop vertaalde dodenzang voor een overleden hoofd naar voren:

'...Gij zijt nu Noes en Finiklloe geworden –
Uw gelaat is veranderd,
uw aanschijn is anders geworden,
gij staat bij een ander meer
in een ander land,
gij staat bij een andere rots
en bij een andere boom –

De huiveringwekkende wind
kwam over onze bron,
de huiveringwekkende storm
kwam over ons dorp.
Hij kwam aanhalen,
nam mee onze oude haan,
de rivier voerde mee onze jachthond.
Dit jaar zal onze 'Vorstendeur' leeg zijn –

'Schreien, schreien,
dauw, hevige dauw,
vele, vele dauwdruppels.'

Deze tekst is van W. A. Braasem, die samen met de schrijver R. Nieuwenhuis zulk bijzonder belangrijk werk gedaan heeft op het gebied van de Indonesische volkspoëzie.

J. K.

OVER DEN OORLOG

Dulce bellum inexpertis ¹⁾

Dikwijls vraag ik mij verbaasd af wat – ik zeg niet christenen, maar – mensen tot zulk een razernij verleidt, dat zij met de vurigste ijver, met grote kosten en gevaren elkaar in het verderf storten. Wat doen wij anders in heel ons leven dan oorlog voeren? Het stomme vee voert geen oorlog, alleen maar wilde beesten doen 't en deze vechten nog niet onder elkaar, maar met dieren van een andere soort; deze bestrijden zij met hun eigen natuurlijke wapenen, niet als wij, met behulp van door duivelse list uitgedachte werktuigen en verder ook niet om willekeurige redenen, maar òf voor hun jongen òf voor hun voedsel. Onze oorlogen echter komen meestal voort uit eerezucht, twistziekte, wellust of een andere kranke gemoedstoestand.

ERASMUS

¹⁾ De oorlog is aangenaam voor hen die hem niet ondervonden hebben.

Radiolezing

HILVERSUM I

Zondag, 14 september 1969: 9.45–10.00 uur:
Klankbeeld: 'Specie voor h.m.t.'s'.

IK denk er ZO over

HAAT IN CURAÇAO

Naast de beweringen van het 'actiecomité van de Antillianen in Nederland' – die u voetstoots als feiten aanneemt – wil ik een paar kanttekeningen plaatsen.

Is het u bekend:

– dat hier een algemeen ouderdomspensioen en een weduwenpensioen is, voor alle mensen van 65 jaar en ouder en voor alle weduwen?
– dat ieder kind hier naar school gaat en, afhankelijk van de begaafdheid, Mulo (thans Mavo) kan halen zonder noemenswaardige financiële bezwaren voor de ouders?

– dat er op elke 5 inwoners een auto is?
– dat het overgrote deel van de prostitueés – ik schat 90% – hier vrouwen zijn die uit andere landen, voornamelijk Santo Domingo, voor een paar weken of maanden op bezoek komen?

Nu kan men natuurlijk stellen:

– dat de pensioenen aan de lage kant zijn. Ja, daar klaagt men in Nederland ook over.

– dat een groot deel van de kinderen de Mulo niet haalt. Jawel, maar hoeveel kinderen in Zuid-Amerika zullen helemaal geen school zien?

– dat een auto hier een levensbehoefte is: er zijn geen treinen of trams en weinig fietsen. Akkoord, maar ze zijn er toch maar.

– dat prostitutie een ongebruikelijke maatstaf is. Inderdaad, maar wel een veelzeggende, kijk maar eens rond.

De bewering dat een derde van de beroepsbevolking werkloos is, is overdreven. In dit verband wil ik er slechts op wijzen dat er op het eiland Curaçao meer dan 10.000 'gastarbeiders' werken, in functies variërende van inspecteur van politie, onderwijzer, en tuinman, tot lasser, ijsventer en hulp in de huishouding. Dit op een bevolking van ca. 130.000 mensen.

Overigens: Curaçao is geen paradijs. Op sociaal gebied zitten wij ongeveer op het niveau van Nederland omstreeks 1950. Doch in 1950 zaten we hier nog op het niveau van Nederland omstreeks 1900 en nu kan men wel zeggen dat de verbeteringen niet snel genoeg komen, maar we kunnen ook stellen dat we met een redelijke vaart de goede kant uitgingen, ondanks het griezelig hoge geboortecijfer.

Ook aan de woningtoestand – in enkele krottenbuurten inderdaad slecht – werd en wordt hard gewerkt. Met Nederlandse en E.E.G.-hulp is er een project van in totaal ruim 6.000 volkswoningen in aanbouw. Hiervan zijn er 164 klaar en bewoond, 334 komen er dit jaar nog gereed en nog eens 404 moeten in 1970 klaar komen. In het stadium van voorbereiding – wegen, riolering e.d. – is het volgende project van 808 woningen waar volgend jaar mee wordt begonnen. Het zijn allen nette, vrijstaande bungalowtjes, van alle moderne gemakken voorzien. Dit alles is overigens aanvullend op de drukke particuliere bouwmarkt. Nogmaals: er werd ook vóór 30 mei en er wordt nog hard aan gewerkt. Een dergelijke positieve noot mis ik helaas in uw artikel. (Van 28 juni j.l., red.)

(...) Mag ik mijn mening geven (altijd voor wat zij waard is) over wat er hier is gebeurd? Ik zie de onlusten als een gevolg van haat. Haat, die ook hier stelselmatig wordt gepredikt door mensen die persoonlijke rancune's hebben, mensen die in een week willen bereiken waar anderen een mensenleef tijd over doen, mensen die zich onzeker voelen zolang er nog anderen anders over denken dan zij en hun gebrek aan argu-

menten camoufleren met het zaaien van haat. Haat, gebaseerd op onwetendheid, gevoed door onwaarheden, de kwaal waardoor de mens door de eeuwen heen in een onmens veranderde.

Ik wil naar aanleiding van uw artikel dan ook dit beroep doen op u en op iedereen: Doe niet mee aan haten, doe niet mee aan haat zaaien. Niet tegen heersende klieken, communisten, Amerikanen, kolonels, joden, negers, blanken of hippies.

Curaçao heeft een opdonder van doden, gewonden en een 100 miljoen schade gehad omdat enkele welbespraakte haatzaaiers een paar uur gehoor kregen. Maar in de wereld is dit bepaald geen uniek geval. Het wordt hier en overal bepaald dringend tijd dat wij mensen de andere mensen welwillend tegemoet gaan en begrip voor elkaar gaan opbrengen.

A. T. BAKKER, CURAÇAO

NIET ZO DUUR

90.000 miljoen gulden heeft het Apollo-programma gekost volgens M & W van 16 augustus j.l. In deze 90.000 miljoen is begrepen de winsten van de ondernemingen die hiervoor gewerkt hebben.

Van deze winsten van de ondernemingen moet belasting betaald worden. Deze belasting vloeit weer terug naar de staat.

Ook van de salarissen van de mensen die aan het Apollo-project hebben gewerkt komt belasting binnen.

Het kost de staat geen 90.000 miljoen gulden, dus heeft het Apollo-programma geen 90.000 miljoen gulden gekost

J. H. KROESE, Badhoevedorp

BEZETTINGSAKTIES

GRAAG wil ik enige kanttekeningen plaatsen bij de radio-uitzending van de heer Bongor op 20 juli jl. Door vakantie is mijn reactie op deze belangwekkende beschouwing enigszins vertraagd.

Het onderscheid tussen legitieme en illegitieme revoluties kan ik onderschrijven maar de heer Bongor gaat m.i. te ver als hij door deze redenering toe te passen, de bezettings-akties van studenten in Nederland wettig verklaard. Zolang in Nederland een democratische staatsvorm bestaat, zijn er andere mogelijkheden om tot democratisering van de autokratische geleidingen te komen. De spreker geeft zelf de weg aan:

'de parlementaire democratie (in Nederland o.a.) zou het moeten wagen om ten aanzien van de werkelijk grote problemen in onze samenleving eens initiatieven te nemen enz.'

HET legaal verklaren van bezettings-akties inkl. het kopiëren van de bestuursarchieven en publikatie daarvan in 'zwartboeken' heeft een bijzonder gevaarlijke kant: de akties kunnen in onze samenleving een sneeuwbal-effekt krijgen. Ik behoef slechts op de eisen van medezeggenschap en medebeslissingsrecht in het bedrijfsleven te wijzen om de omvang van de consequenties aan te geven.

KLEIN LICHT

steeds weer lees ik uw blad ten voeten uit en voel de inwendige mens in mij kraken bij de objectieve artikelen

steeds weer voel ik de pijn van de mens in mij en moet bekennen dat zij mij alleen maar sterkt in mijn ideaal

het ideaal, wie heeft haar niet, voor een vredige geweldloze wereld zonder pijn – zonder Vietnam – zonder agressie tussen Amerika en Rusland zonder de misdaad die de mens zelf steeds weer bezoedelt.

hoe kan men het leven zo verkrachten – de natuur – de wereld – de mens

steeds weer lezen wij over rassendiskriminatie oorlog tweestrijd enz. komt er nooit een einde aan?

en toch geloof ik in de mens die bijgaand gedicht verstaat – die verstaat dat de mens goed is – maar continu moet weten dat zij het is – dan zal eens het vreugdevuur weer leven – zullen tweestrijd en oorlog uit de boze zijn – zal ik mij eindelijk waardig voelen mens te zijn

zij die spreken alle eer – door hun taal – door hun kunst – door hun gedichten – mogen zij de mens leren te verstaan – dat de mens goed is – DE MENS ZIJ IS MET U

LOUIS GREBBEN, Utrecht

N.B. mogen zij in uw blad verschijnen als een klein licht in de oneindigheid van het leven.

Ideaal

verweven licht

*gij in mijn ziel
en zoekt een weg in rode waarachtigheid
zakt weg in zeeën van ogen*

een oneindige wereld vol illusies.

tast

*het punt
schiet rakelings voorbij
toch wil en zal zij nimmer sterven
want zij is het bestaan
zijt gij*

*ben ik
door god? of door de MENS?
wie zal haar oneindigheid benaderen
haar visioen van witte klokken*

LOUIS

WELKE GOD?

IN het Haarlems Dagblad van 26 april kwam een ingezonden stuk voor, dat men daar nog tien jaar geleden waarschijnlijk vergeefs in zou hebben gezocht. De heer C. M. Willemse gewaagt van het feit dat Martin Luther King en Kennedy geloofden in één God en beiden zijn vermoord. Dan volgt deze passage: 'Wie is die God eigenlijk die bijna tweeduizend jaar het ene onrecht op het andere laat stapelen? Hen, die zonder het schaamrood op hun kaken te krijgen bijna dagelijks door alle eeuwen heen zijn woord en alles omvattende liefde prediken, de dominees en priesters, om van bisschoppen, kardinalen en inzonderheid de paus, gods plaatsvervanger, niet te spreken. Nooit is er een teken of vingerwijziging geweest dat deze god van liefde maar iets heeft gedaan voor de armen, de onderdrukten, de bezitlozen, maar hij tolereerde wel een wereld van haat, ijverzucht en vernietiging. Alles op deze vervloekte wereld is in strijd met het woord gods, met de tien geboden, zoals mij al als kind op de catechismus en in de kerk werd bijgebracht. De religie heeft met steeds meer afvalligen te kampen, omdat hun ogen opengaan voor het absurde in deze samenleving, waar niet de god der liefde maar de achter de schermen werkende demonen hun luguber spel spelen.'

**DE JONGE STAATSBURGERS IN UNIFORM VRAGEN
UW AANDACHT.**

De humanistische militaire tehuizen, waarvan 1 in het buitenland en 4 in Nederland, ondervinden een steeds groeiende belangstelling.
270.000 Bezoekers in 1969.

Open discussies, naast ontspanning en ruim voorziene moderne bibliotheek, studiemogelijkheden in een rustige omgeving, handenarbeid.

Wilt u ons bij dit werk helpen door uw bijdrage te storten op postgiro 52 36 34, H.M.T. te Bussum.

ANNONCES

Dame, 52 jaar, stelt zich tijd. beschikb. als plverv. van de huisvrouw tijdens ziekte of vakantie.
Brieven onder nr. 17 adm. Mens en Wereld.

Dame, ± 60 jaar, hum., veelz. int., fin. onafh., met auto, z.k.m. dito heer, evt. vak. en w. end.
Brieven nr. 18 adm. Mens en Wereld.

Weduwe, 56 jaar, z.k., opgewekt kar. won. omg. Den Haag, zoekt kennismaking met heer tot 60 jaar.
Brieven onder nr. 19 adm. Mens en Wereld.

Dame gezocht door heer, 34 jaar, sportief, 175 cm, gehuwd doch alleenwonend. Welke dame uit goed milieu, omstreeks 30 jaar, wenst in contact te komen om samen verder te leven. Tel. 010-370154.
Indien u schrijft, wordt uw brief beantwoord. Brieven onder nr. 20 adm. Mens en Wereld.

**Wijsgerig Perspectief op maatschappij
en wetenschap**

tweemaandelijks tijdschrift onder redactie van R. F. Beerlings, A. de Froe, J. Lever, G. Nuchelmans, A. Th. Peperzak, C. A. van Peursen, N. van Gelder, secretaris.

WIJSGERIG PERSPECTIEF ontstond uit de overtuiging dat de wijsbegeerte zodanig aan de orde te stellen is, dat haar betekenis voor essentiële vragen van de huidige maatschappij en cultuur duidelijk wordt. Zij kan ons hulp bieden bij de ordening en doordenking van de voorhanden problematiek.

De opzet van het tijdschrift is om in iedere aflevering één thema aan de orde te stellen, dat vanuit wijsgerig, wetenschappelijk en maatschappelijk standpunt doorlicht wordt. Zo geeft de aflevering over 'het bewijs' (jan. '68) de bijdragen: een stoïcijnse definitie (G. Nuchelmans) – het bewijs in de natuurkunde (J. B. Ubbink) – het bewijs in de sociologie (E. V. M. Vercruyssen) – het juridisch bewijs (R. A. V. van Haersolte) – bewijsvoering in de filosofie (C. A. Schoonbrood); het nummer 'creativiteit' belicht de facetten van dit thema in de artikelen: ontdekken, uitvinden, scheppen (R. F. Beerling) – computers en creativiteit (G. Zoutendijk) – creativiteit in evolutionair perspectief (P. van Duijn) – het creatieve proces (D. Wiersma) – psychologisch onderzoek naar creativiteit (J. P. v. d. Geer) – bibliografie.

Tot nu toe werden zo ieder jaar zes onderwerpen aan de orde gesteld, w.o. taal en betekenis – India en het Westen – geloven en denken – communicatie – bestaan en opvoeden – het waarnemen – geschiedenis – techniek – economie – revolutie – dialectiek – ethiek.

De uitgave wordt in opdracht van de Stichting Onderwijs Oriëntatie verzorgd door J. M. Meulenhoff.

Abonnementsvoorwaarden: jaarab. 6 nummers f 16,50 docenten/
stud. ab. f 13,50
Losse nummers f 3,60

Besteladres: Meulenhoff-Bruna, Beulingstraat 2, Amsterdam, giro 1501333 t.n.v. Meulenhoff-Bruna, Wijsgerig Perspectief, Amsterdam.

**Geld voor
hoge rekeningen?**

AMRO-Lening
(voorbeeld: f 3500.- lost u af in 18 x f 213.67
of 24 x f 165.71)

**Geld voor een
kostbare studie?**

AMRO-Lening
(voorbeeld: f 1500.- lost u af in 18 x f 92.33
of 24 x f 71.83)

**Geld voor
de verhuizing?**

AMRO-Lening
(voorbeeld: f 4000.- lost u af in 18 x f 244.20
of 24 x f 189.39)

Geld voor u:

AMRO-Lening
Elk bedrag tussen f 700.- en f 10.000.-

Coupon

Wilt u een folder met alle inlichtingen?
Stuur dan deze coupon in een envelop aan:
AMRO Bank, Antwoordnr 441, Amsterdam.

Naam _____
Adres _____
Plaats _____

Plak geen postzegel, die is voor
rekening van de
AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK

